

Ερευνητική εργασία Research article

Η εμφάνιση ψυχοπαθολογίας στα δίγλωσσα παιδιά ενός Κοινοτικού Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής

Ι. Παπαδάκη, Α. Χριστοδούλου, Μ. Παλαιολόγου, Μ. Βλασσοπούλου,
Ε. Λαζαράτου, Δ.Κ. Αναγνωστόπουλος, Δ.Ν. Πλουμπίδης

*Υπηρεσία Παιδιών και Εφήβων, Κέντρο Κοινοτικής Ψυχικής Υγιεινής
Βύρωνα-Καισαριανής, Α' Ψυχιατρική Κλινική Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα*

Ψυχιατρική 2009, 20:233–238

Σκοπός της μελέτης είναι η καταγραφή και η αξιολόγηση της επίδρασης του διπλού γλωσσικού περιβάλλοντος στην ανάπτυξη ψυχοπαθολογίας στα παιδιά και τους εφήβους όπως αυτή εμφανίζεται στην καθημερινή μας κλινική πρακτική. Το δείγμα αποτελούσαν 62 δίγλωσσα παιδιά και έφηβοι από 0 έως 18 ετών που προσήλθαν στο ΚΚΨΥ Βύρωνα και Καισαριανής από το 2000 μέχρι το 2005. Η συλλογή των στοιχείων έγινε από τους φακέλους που τηρούνται στο αρχείο της υπηρεσίας και αφορούσαν το φύλο, την ηλικία, τη γλώσσα καταγωγής, τη διάγνωση και την ύπαρξη οικονομικής μετανάστευσης. Τα ευρήματα από το δείγμα των δίγλωσσων παιδιών συγκρίθηκαν με τους μέσους όρους του συνόλου των περιστατικών (N=2092) που προσήλθαν στην υπηρεσία κατά το ίδιο χρονικό διάστημα. Τα 4/5 του δείγματός μας αποτελούν παιδιά που προέρχονται από οικογένειες οικονομικών μεταναστών. Επίσης, παρατηρείται σημαντική αύξηση των Διάχυτων Αναπτυξιακών Διαταραχών σε ποσοστό τριπλάσιο εκείνου των μονόγλωσσων παιδιών. Στη σχολική ηλικία το μεγαλύτερο μέρος των διαγνώσεων αφορά τις Ειδικές Αναπτυξιακές Διαταραχές λόγου, κίνησης και μάθησης. Αντίθετα, στη εφηβεία, παρατηρείται υπερδιπλάσια αύξηση του αριθμού των δίγλωσσων εφήβων που παρουσιάζουν ψυχιατρική νοσηρότητα και αφορά τις διαταραχές συμπεριφοράς για τα αγόρια και του συναισθήματος για τα κορίτσια. Το δείγμα μας εμφανίζει σημαντική ψυχιατρική νοσηρότητα η οποία διαφοροποιείται από εκείνη του υπόλοιπου πληθυσμού των περιστατικών που εξετάζεται στην Υπηρεσία μας. Οι ψυχιατρικές διαγνώσεις διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία.

Λέξεις ευρετηρίου: Διγλωσσία, ταυτότητα, ψυχοπαθολογία, μετανάστευση, παιδί, εφηβεία

Εισαγωγή

Το ζήτημα της διγλωσσίας

Στην εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού, η εμφάνιση διγλωσσων περιβαλλόντων αποτελεί τον κανόνα από τα πολύ παλιά χρόνια. Η ανθρώπινη επικοινωνία μεταξύ διαφορετικών φυλών, λαών και εθνοτήτων διαμόρφωσε την ανάγκη για τη χρήση μιας κοινής δεύτερης γλώσσας, άλλοτε άλλης, σύμφωνα με τις ιστορικές εξελίξεις. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η συγγραφή των Ευαγγελίων στην κοινή Ελληνική, που ήταν η διεθνής γλώσσα εκείνης της εποχής, και όχι στα Αραμαϊκά.

Στο σημερινό περιβάλλον της «παγκοσμιοποίησης» έχει κατοχυρωθεί ως διεθνής γλώσσα η Αγγλική, την οποία μαθαίνουν από πολύ νωρίς να μιλούν τα περισσότερα Ελληνόπουλα, ως δεύτερη τους γλώσσα.

Άρα το ζήτημα της διγλωσσίας είναι διαχρονικό, συνυφασμένο με την εξέλιξη του ανθρώπινου είδους μέσα στον πολιτισμό του και ταυτόχρονα ένα πρόβλημα κοινωνικό και βαθύτατα πολιτικό.

Γλώσσα και ταυτότητα

Η γλωσσική ανάπτυξη και η διαμόρφωση της ταυτότητας ενός ατόμου ακολουθούν παράλληλη και συνδεδεμένη πορεία στην οργάνωση του ψυχισμού του. Η σχέση αυτή στο δίγλωσσο άτομο δεν μπορεί παρά να επηρεάζεται από το διπλό πολιτισμικό και γλωσσικό περιβάλλον. Χρειάζεται να οργανωθεί μία και μοναδική ταυτότητα κάτω από την επίδραση δύο διαφορετικών γλωσσών που εκφράζουν δύο διαφορετικούς κόσμους.

Ο σπουδαίος ιστορικός του εικοστού αιώνα, Hobsbawm,¹ αναφερόμενος στις σημερινές συνθήκες των ανθρωπίνων κοινωνιών, οι οποίες γεννούν μια εξαιρετικά μεγάλη ανασφάλεια, που οδηγούν τους ανθρώπους να αναζητούν μια αίσθηση όσο γίνεται μεγαλύτερης σιγουριάς, όσον αφορά την ταυτότητά τους, έχει γράψει: «Το να ανήκεις σε μια κοινή γλώσσα και κουλτούρα ίσως είναι η μόνη βεβαιότητα στην κοινωνία, η μόνη αξία πέρα από οποιαδήποτε αμφιβολία και αμφισβήτηση.»

Ο νομπελίστας λατινοαμερικάνος λογοτέχνης Borges,² αναφερόμενος στη δύναμη της γλώσσας υπογραμμίζει την παράδοση που ενσωματώνεται σε αυτήν ως τον κύριο τρόπο για να καταλαβαίνουμε την πραγματικότητα, κάτι που ξεπερνά ένα απλό άθροισμα συμβόλων.

Συνεπώς, η γλώσσα δεν καθορίζει μόνο τον τρόπο που προσεγγίζουμε την πραγματικότητα, αλλά είναι ταυτόχρονα εσωτερικά στενά συνδεδεμένη με την αίσθηση της ταυτότητας που έχουμε.

Το ερώτημα που τίθεται είναι πώς σχετίζεται το δίγλωσσο περιβάλλον με τη διαμόρφωση της ταυτότητας στην εφηβεία.

Η ουσιαστική διεργασία της ταυτότητας ενώ ξεκινά από πολύ νωρίς, τελειώνει με το θάνατό μας. Όμως η κύρια αναπτυξιακή της φάση είναι η εφηβεία.³

Μελέτες που έχουν γίνει πάνω στα ζητήματα αυτά έδειξαν ότι εμφανίζονται προβλήματα που έχουν να κάνουν με την εμφάνιση στοιχείων δυσπόστατης ταυτότητας, διπλής προσωπικότητας, αναγκαστικές επιλογές της μίας ή της άλλης πατρίδας, αποφασιστική άρνηση του ενός ή του άλλου χώρου, υιοθέτηση ή άρνηση της μητρικής γλώσσας.⁴

Φαίνεται λοιπόν να υπάρχει στενή σχέση μεταξύ γλώσσας και ταυτότητας.

Γλώσσα και ψυχοπαθολογία

Η γλώσσα είναι ένας αγωγός κουλτούρας του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο μεγαλώνουμε και βέβαια δεν μπορεί παρά να επηρεάζει την έκφραση της ψυχοπαθολογίας.

Ιδιαίτερα στα παιδιά, η γλωσσική ανάπτυξη και η κατάκτηση της γλώσσας αποτελεί το βασικό και ίσως το κυριότερο εργαλείο για τη συναισθηματική τους ανάπτυξη και την ομαλή συμπεριφορική τους ένταξη στην κοινωνία. Είναι ένας ουσιαστικός ρυθμιστής της εσωτερικής ομοιοστασίας.^{5,6}

Γνωρίζουμε από τις μελέτες στα μονόγλωσσα παιδιά, ότι εάν ένα παιδί έχει μειωμένες γλωσσικές ικανότητες, υπάρχουν αυξημένες πιθανότητες να αναπτύξει ψυχοπαθολογία.⁷ Για παράδειγμα μπορεί να εμφανίσει μαθησιακές δυσκολίες, υπερκινητικότητα αλλά και εσωτερικευμένες διαταραχές, όπως είναι οι διαταραχές στο συναίσθημα (άγχος, φόβος, κατάθλιψη).⁸

Η ανθρωπολογία ήταν ο πρώτος επιστημονικός κλάδος που εστίασε στο ζήτημα της διγλωσσίας. Κατόπιν ακολούθησαν και άλλοι επιστημονικοί κλάδοι.

Η παιδοψυχιατρική πολύ πρόσφατα ενδιαφέρθηκε για τη σχέση της παιδικής ψυχοπαθολογίας με τη διγλωσσία. Γι' αυτό η σχετική βιβλιογραφία είναι περιορισμένη. Σε μία αμερικανική μελέτη⁹ εξετάστηκε το ζήτημα της ψυχοπαθολογίας στα δίγλωσσα παιδιά κατ' αναλογία προς τα μονόγλωσσα παιδιά. Τα δίγλωσσα παιδιά είχαν ισπανόφωνη καταγωγή και μιλούσαν Ισπανικά και Αγγλικά. Υπήρχε δηλαδή ταυτόχρονα το ζήτημα των δύο διαφορετικών πολιτισμικών επιρροών. Βρέθηκε ότι λίγο παραπάνω από τα μισά δίγλωσσα παιδιά παρουσίαζαν αναπτυξιακού τύπου διαταραχές στο λόγο και στην κίνηση. Επίσης παρουσίαζαν προβλήματα συμπεριφοράς και υπερκινητικότητας. Τα ευρήματα αυτά σύμφωνα με τους συγγραφείς συνδέουν τη διγλωσσία με αυξημένη ψυχοπαθολογία.

Προκειμένου να μελετήσουμε την επίδραση του διπλού γλωσσικού περιβάλλοντος στην ανάπτυξη ψυχοπαθολογίας στα παιδιά και τους εφήβους όπως αυτή εμ-

φανίζεται στην καθημερινή μας κλινική πρακτική πραγματοποιήσαμε την παρακάτω έρευνα.

Μεθοδολογία

Τόπος διεξαγωγής της μελέτης

Η μελέτη έγινε στην Παιδοψυχιατρική Υπηρεσία του Κοινοτικού Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής Βύρωνα και Καισαριανής της Ψυχιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Δείγμα

Από 1/1/2000 μέχρι 31/12/2005 προσήλθαν στο Κέντρο μας 2092 νέα περιστατικά. Από αυτά τα 62 ήταν δίγλωσσα, δηλαδή το 2,96%. Το δείγμα ήταν παιδιά και έφηβοι από 0 έως 18 ετών.

Μέσα

Η συλλογή των στοιχείων έγινε από τους φακέλους που τηρούνται στο αρχείο της υπηρεσίας και αφορούσαν το φύλο, την ηλικία, τη γλώσσα καταγωγής, τη διάγνωση και την ύπαρξη οικονομικής μετανάστευσης. Τα ευρήματα από το δείγμα των δίγλωσσων παιδιών τα συγκρίναμε με εκείνα των μονόγλωσσων. Για τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η δοκιμασία Pearson χ^2 και το Fisher exact test.

Αποτελέσματα

Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψαν τα ακόλουθα αποτελέσματα.

Καταγράφηκε η ηλικία των δίγλωσσων παιδιών και των παιδιών του δείγματος. Το ποσοστό των δίγλωσσων εφήβων είναι διπλάσιο από το ποσοστό των εισερχομένων μονόγλωσσων εφήβων στην Υπηρεσία μας, (29,0% vs 14,8%, $\chi^2=15,7$, $P=0,001$) ενώ το ποσοστό των δίγλωσσων νηπίων είναι σχεδόν υποτριπλάσιο (11,3% vs 30,6%, $\chi^2=15,7$, $p=0,001$) (πίνακας 1).

Καταγράφηκε η κατανομή του φύλου ανά δείγμα. Η κατανομή ως προς το φύλο είναι παρόμοια (61,3% vs 59,0% για τα αγόρια, $\chi^2=0,12$, $p=0,72$, NS) (πίνακας 2).

Καταγράφηκαν οι γλώσσες όπως ανεβρέθηκαν στα αρχεία της υπηρεσίας. Περισσότερα από τα μισά δίγλωσσα παιδιά προέρχονται από τις γειτονικές μας χώρες (Βαλκανικές). Ακολουθούν οι Δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες (17,7%), οι Ανατολικοευρωπαϊκές (16,1%) και οι Αραβικές (12,9%). Αξιοσημείωτο είναι, ότι παρουσιάζεται μια εικόνα όχι δίγλωσσης αλλά μίας πολύγλωσσης κοινωνίας (πίνακας 3).

Καταγράφηκε η κοινωνική κατάσταση των οικογενειών των δίγλωσσων παιδιών, δηλαδή αν πρόκειται για οικονομικούς μετανάστες ή όχι. Φαίνεται ότι τα 49 πε-

ριστατικά παιδιών (79%) από τα 62 είναι παιδιά γονέων οικονομικών μεταναστών.

Ανάμεσα στα υποκείμενα του δείγματος των δίγλωσσων παιδιών παρατηρείται στατιστικά σημαντική υπεροχή των Ειδικών Αναπτυξιακών Διαταραχών στο σύνολό τους (43,5% vs 35,0%, $\chi^2=147,36$, $p=0,001$) καθώς επίσης και υψηλό ποσοστό (τριπλάσιο) των Διάχυτων Αναπτυξιακών Διαταραχών σε σχέση με το δείγμα των μονόγλωσσων παιδιών (9,7% vs 2,9% $\chi^2=147,36$, $P=0,001$) (πίνακας 4).

Η κατανομή των δίγλωσσων εφήβων καταδεικνύει σημαντική αύξηση των διαταραχών της συμπεριφοράς και του συναισθήματος έναντι του μέσου όρου των μονόγλωσσων εφήβων, (27,8% vs 17,5%) (Fisher exact test, $p=0,79$, NS) (πίνακας 5).

Συγκρίθηκαν, επίσης, τα παιδιά γονέων που μεταφέρθηκαν στη χώρα για οικονομικούς λόγους και τα παιδιά γονέων που προσήλθαν στη χώρα για άλλους λόγους (πολιτικούς κ.ά.). Δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική αύξηση της ψυχοπαθολογίας στα δίγλωσσα παιδιά τα οποία προέρχονται από οικογένειες οικονομικών μεταναστών (77,6% vs 76,9% =0,002, $p=0,96$, NS).

Πίνακας 1. Ηλικιακή κατανομή των δίγλωσσων παιδιών και των παιδιών του δείγματος.

Ηλικία	N (%) δίγλωσσων	N (%) δείγματος
0-4 ετών	7 (11,3)	621 (30,6)
5-11 ετών	37 (59,7)	1108 (54,6)
12-18 ετών	18 (29,0)	301 (14,8)
Σύνολο	62 (100,0)	2030 (100,0)

Πίνακας 2. Κατανομή ανά φύλο των δίγλωσσων παιδιών και των παιδιών του δείγματος.

Φύλο	N (%) δίγλωσσων	N (%) δείγματος
Αγόρια	38 (61,3)	1198 (59,0)
Κορίτσια	24 (38,7)	832 (41,0)
Σύνολο	62 (100,0)	2030 (100,0)

Πίνακας 3. Γλώσσα καταγωγής των δίγλωσσων παιδιών.

Γλώσσα	N	(%)
Αλβανική	26	41,9
Δυτική Ευρώπη	11	17,7
Ανατολική Ευρώπη	10	16,1
Αραβικές	8	12,9
Άλλες Βαλκανικές	4	6,5
Άλλες	3	4,9
Σύνολο	62	100

Πίνακας 4. Διαγνώσεις των δίγλωσσων παιδιών και των παιδιών του δείγματος

Διάγνωση	N (%) δίγλωσσων	N (%) δείγματος
Ειδικές Αναπτυξιακές Διαταραχές Λόγου & Κίνησης	16 (25,8)	464 (22,84)
Ειδικές Αναπτυξιακές Διαταραχές Σχολικών Ικανοτήτων	11 (17,7)	248 (12,24)
Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές	6 (9,7)	58 (2,85)
Διαταραχές της Συμπεριφοράς και του Συναισθήματος	11 (17,7)	415 (20,43)
Νοητική καθυστέρηση	4 (6,5)	0
Χωρίς ψυχιατρική διάγνωση	14 (22,6)	845 (41,63)
Σύνολο	62 (100,0)	2030 (100,0)

Από τα 62 δίγλωσσα παιδιά που πήραν μέρος στη μελέτη, στα 6 παιδιά από αυτά ετέθη πάνω από μία διάγνωση. Δηλαδή το 9% των παιδιών παρουσιάζουν και μία δεύτερη διαταραχή.

Συζήτηση

Φαίνεται ότι στη σημερινή ελληνική πραγματικότητα το φαινόμενο της διγλωσσίας συνδυάζεται με την οικονομική μετανάστευση. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα 4/5 του δείγματός μας αποτελούν παιδιά που προέρχονται από οικογένειες οικονομικών μεταναστών.

Όπως προκύπτει από τα αποτελέσματά, το δείγμα μας εμφανίζει σημαντική ψυχιατρική νοσηρότητα η οποία διαφοροποιείται από εκείνη του υπόλοιπου πληθυσμού των περιστατικών που εξετάζεται στην Υπηρεσία μας. Είναι αξιοσημείωτο ότι, οι ψυχιατρικές διαγνώσεις διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία. Πιο συγκεκριμένα παρατηρείται σημαντική αύξηση των Διάχυτων Αναπτυξιακών Διαταραχών σε ποσοστό τριπλάσιο εκείνου των μονόγλωσσων παιδιών. Το εύρημα αυτό είναι συμβατό με τα αποτελέσματα προηγούμενης ερευνάς μας που έδειξε ότι σε παιδιά οικονομικών μεταναστών παρατηρείται σημαντική αύξηση της επίπτωσης των νευροβιολογικών διαγνώσεων.¹⁰ Στη σχολική ηλικία το μεγαλύτερο μέρος των διαγνώσεων αφορά τις Ειδικές Αναπτυξιακές Διαταραχές λόγου, κίνησης και μάθησης όπως συμβαίνει συνήθως και με τα μονόγλωσσα παιδιά. Παρατηρείται δηλαδή ότι δεν υπάρχει διαφοροποίηση ως προς τις διαγνώσεις των δίγλωσσων παιδιών σε αυτή την ηλικία από τα υπόλοιπα. Αντίθετα, στην εφηβεία, παρατηρείται σημαντική (υπερδιπλάσια) αύξηση του αριθμού των δίγλωσσων εφήβων που παρουσιάζουν ψυχιατρική νοσηρότητα η οποία είναι χαρακτηριστική

Πίνακας 5. Διαγνώσεις ανά ηλικιακή ομάδα δίγλωσσων παιδιών.

Διάγνωση	Ηλικιακή ομάδα (έτη)		
	0-4 N (%)	5-11 N (%)	12-18 N (%)
Ειδικές αναπτυξιακές διαταραχές λόγου & Κίνησης	1 (14,3)	13 (35,1)	2 (11,1)
Ειδικές Αναπτυξιακές Διαταραχές Σχολικών Ικανοτήτων	0	6 (16,2)	5 (27,8)
Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές	5 (71,4)	1 (2,7)	0
Διαταραχές της Συμπεριφοράς και του Συναισθήματος	1 (14,3)	5 (13,5)	5 (27,8)
Νοητική καθυστέρηση	0	2 (5,4)	2 (11,11)
Χωρίς διάγνωση	0	10 (27,0)	4 (22,22)
Σύνολο	7 (100,0)	37 (100,0)	18 (100,0)

της εφηβικής περιόδου και του φύλου και αφορά τις διαταραχές συμπεριφοράς για τα αγόρια και του συναισθήματος για τα κορίτσια.

Αν και το εύρημα αυτό είναι οριακά στατιστικά μη σημαντικό, παρόλ' αυτά είναι ενδιαφέρον να θέσουμε το ερώτημα πώς αυτή η ψυχοπαθολογία, η οποία επικεντρώνεται και τροποποιείται στην εφηβεία, σχετίζεται με το δίγλωσσο περιβάλλον και τη διαμόρφωση της ταυτότητας.

Αν δεχθούμε ότι η πρώτη πατρίδα του ανθρώπου είναι η μητρική του γλώσσα, εύκολα γίνεται αντιληπτό σε τι είδους σύγχυση μπορεί να βρεθούν τα παιδιά και οι έφηβοι στους οποίους τα όρια μεταξύ μητρικής και ξένης γλώσσας είναι απροσδιόριστα. Ιδιαίτερα όταν η γλώσσα που τους προσδιορίζει στον κοινωνικό τους χώρο, όπως συμβαίνει με τους μετανάστες, δεν είναι η μητρική τους γλώσσα.

Είναι κατά συνέπεια εξαιρετικά δύσκολο να διανύσει κανείς, υπό αυτές τις συνθήκες, την ευαίσθητη και εύθραυστη περίοδο της παιδικής και κυρίως εφηβικής ηλικίας.

Δεν υπάρχει δηλαδή στην εποχή μας η σταθερή βάση κάποιων στοιχειωδών βεβαιοτήτων, όπως είναι για παράδειγμα η καταγωγή, η γλώσσα, η συνέχεια, η κοινωνική υπόσταση. Δεν υπάρχει το αίσθημα της ιδιαίτερης συμπεριφοράς και νοοτροπίας του κάθε κοινωνικού περιβάλλοντος.

Υπάρχουν, αντίθετα, πολύ συχνά δύο υπηκοότητες, όταν αυτό μπορεί να γίνει, ανάμεσα στις οποίες τα παι-

δία και ιδίως οι έφηβοι παλεύουν να δομήσουν μία τρίτη, η οποία θα είναι και η διέξοδος τους, συνδυαστική ή όχι με τη δική τους. Αυτή θα είναι και η θεραπευτική και εξελικτική διέξοδος για τα δίγλωσσα παιδιά και εφήβους. Μία ταυτότητα δηλαδή που περικλείει παραγωγικά και εποικοδομητικά όλα αυτά τα χαρακτηριστικά που, προς το παρόν, μοιάζουν να είναι αντιφατικά μεταξύ τους.¹¹

Μέχρι να συμβεί αυτό όμως τα παιδιά και οι έφηβοι δεν έχουν συχνά καμιά ταυτότητα ή ζουν κάτω από μία ταυτότητα σύγχυσης, που δίνει έκφραση σε μία σειρά από ψυχοπαθολογικές καταστάσεις που μπορούν να οδηγήσουν στις παρατηρηθείσες στο δείγμα μας ψυχιατρικές διαταραχές.

Αυτό που χρειάζεται να γίνει, δεδομένου ότι η μόνο αληθινή πατρίδα όλων μας είναι η γλώσσα, είναι να δώ-

σουμε προσοχή και έμφαση στην εκπαίδευση, μέσα από τη συνέχεια της μητρικής γλώσσας.

Περιορισμοί

Η παρούσα εργασία και τα αποτελέσματα της πρέπει να εκληφθούν ως ενδεικτικά του θέματος που διαπραγματεύεται λόγω των σοβαρών μεθοδολογικών περιορισμών που παρουσιάζει. Συγκεκριμένα, το δείγμα της αποτελείται από κλινικό πληθυσμό και ως εκ τούτου δεν μπορεί να εκληφθεί ως αντιπροσωπευτικό του γενικού πληθυσμού των δίγλωσσων παιδιών. Επίσης, στηρίχθηκε στη μελέτη των φακέλων αρχείου (αναδρομική μελέτη) και έτσι δεν ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθούν ειδικά ερωτηματολόγια διαταραχών της ταυτότητας.

The psychopathology of the bilingual children in a sample of a Community Mental Health Center

**J. Papadakis, A. Christodoulou, M. Paleologou, M. Vlassopoulos,
H. Lazaratou, D.C. Anagnostopoulos, D.N. Ploumpidis**

*Community Mental Health Center Byron-Kesariani, Child and Adolescent Unit,
1st Psychiatric Department of University of Athens, Athens, Greece*

Psychiatriki 2009, 20:233-238

Thoughts and views of one's internal self can be materialized via verbal symbols. Therefore literal people can use these verbal symbols as a means of recording their ideas and experiences in order for them to be passed on and read by others. Evidently the abovementioned mental operations can be reflected in speech and language. It is not yet known whether bilingualism is the sum of two monolingual situations or whether they coexist. The way each language is organized is also not known, neither are the psychological operations that may influence the organization of each language, memory and the relationship with each language. During childhood and adolescence, language is a very important tool via which one communicates, materializes emotional behavior and organizes oneself. Linguistic development and identity formation both follow a parallel and connected line in view of the internal psychological organization. However, in the bilingual person, this relationship is influenced both by the two different cultural stimuli and by the two different linguistic stimuli (i.e. language). However, in the case where children grow up in a bilingual environment there are some particularities and special issues affecting these children. Under such circumstances, the accomplishment of the feeling of coherence and stability of the self becomes an even more difficult task for the child. Nowadays, in Greek reality, the phenomenon of bilingualism tends to be associated with economic immigration. In the sample used, five fourths of children consist of children coming from families of economic immigrants. The composition of the student population in Greece is characterized by linguistic and cultural polymorphism. The presence and existence of a large number of immigrants has changed the setting in Greece in many regions of

the country and in turn, the composition of the school population. Any public school all over in Greece consists, among others, of children coming from families of economic immigrants, including thus a random number of children speaking different languages. Without doubt, immigration affects the immigrating person as much as it affects the new group. Also, immigration adjustment and formation depends on the pre-existing characteristics of the immigrants as much as it does on the characteristics of the welcoming society. Research dealing with the issues of economic immigrants in Greece are limited and mainly come from schools. The focus of interest is aimed firstly on the psychopathology that can be linked to the phenomenon of immigration and secondly on the social consequences of the phenomenon. The formation of psychopathology is associated with immigration and the importance of psychological trauma and its consequences. However, the association between the creation of psychopathology, which is formulated in childhood/adolescence, and the bilingual environment together with identity formation, is not yet clear. The aim of this paper was to study the effect of the dual language environment on psychopathology formation among children and adolescents as it appears in everyday clinical practice and as it has been recorded at the Child and Adolescent Mental Health Unit of the Community Mental Health Centre of Byron and Kaissariani, Psychiatric Hospital, Athens University. Data deriving from the database of the Community Mental Health Centre were extracted from the files of 62 bilingual children, aged 0 to 18 years, who had visited the CMHC of Byron and Kaissariani in the period 2000 to 2005. The data selected concerned the sex, age, maternal language, diagnosis and the existence of economic immigration. Means deriving from the sample of bilingual children were compared to the means of the rest of the sample. (Pearson chi,² Fishers exact test) Based on the results, four fifths of the sample was composed of children belonging to families of economic immigrants. The occurrence of Pervasive Developmental Disorders was triple among the sample of bilingual children compared to the sample of monolingual children. Among school-aged children the majority of diagnoses concerned Specific Language, Movement and Learning Disorders. On the contrary, during adolescence, there was a two-fold increase of psychiatric illness among bilingual adolescents compared to monolingual adolescents with conduct disorders being more prominent among males and mood disorders more prominent among females. Based on the extent and importance of the influence of the dual linguistic environment on children and adolescents as well as on the originality of the new situation in Greek society, further exploration of this area is believed to be necessary.

Key words: bilingualism, child, adolescence, psychopathology, migration, identity

Βιβλιογραφία

1. Hobsbawm E. Dangerous exit from a stormy world. *New Statesman Soc* 1991, 11:16-17
2. Borges JL. *Labyrinths*. Penguin, Harmondsworth, 1970
3. Μανωλόπουλος Σ. Η ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του εφήβου Στο: Τσιάντης Ι, Μανωλόπουλος Σ (Συντ.) *Σύγχρονα Θέματα Παιδοψυχιατρικής*, Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα 1986:43-73
4. Πρεβελάκη Μ. *Η εφηβεία στα παιδιά της διασποράς. Η περίπτωση της Γαλλίας*. Στο: Δραγώνα Θ, Ντάβου Μπ. (Συντ.) *Εφηβεία: Προσδοκίες και αναζητήσεις*. Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 1992:48-56
5. Connolly A. To speak in tongues: language, diversity and psychoanalysis. *J Analytical Psychology* 2002, 47:359-382
6. Francis N. Research findings on early first language attrition: implications for the discussion on critical periods in language acquisition. *Lang Learn* 2005, 3:491-531
7. Dewaele JM, Pavlenko A. Emotion Vocabulary in Iterlanguage. *Lang Learn* 2002, 2:263-322
8. Cantwell DP, Baker L. *Psychiatric and developmental disorders in children with communication disorders*. American Psychiatric Press, Washington DC, 1991
9. Toppelberg CO, Medrano L, Morgens LP, Nieto-Castanon A. Bilingual children referred for psychiatric services: associations of language disorders, language skills, and psychopathology. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 2002, 41:6-14
10. Αναγνωστόπουλος ΔΚ, Ρόσικα Β, Βλασσοπούλου Μ, Πεχλιβανίδου Ε, Λεγάκη Λ, Ρογκάκου Ε, Καλτσή Β et al. Η ψυχοπαθολογία των παιδιών των οικονομικών μεταναστών και η χρήση των υπηρεσιών ψυχικής υγείας. *Ψυχιατρική* 2004, 15:347-358
11. de Zulueta F. Bilingualism, culture and identity. *Group Analysis* 1995, 28:179-190

Αλληλογραφία: Ι. Παπαδάκη, Δήλου 14, 16 121 Καισαριανή, Υπηρεσία παιδιών και εφήβων, Κέντρο Κοινωνικής Ψυχικής Υγιεινής Βύρωνα Καισαριανής